

PRÍHODOVÁ, Edita: SPIEVAM, LEBO MILUJEM. ŽIVOT A DIELO JANKA SILANA. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2020. 291 s.

Jana Juhásová

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2021.68.1.8>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7646-0650>

Nové čítanie Silanovej tvorby prichádza osm rokov po výbere z autorových básní *Medzidobie* (Ružomberok: Verbum, 2012) a šesť rokov od knihy umeleckých textov, komentárov a literárnovedných reflexií *Básnické dielo Janka Silana* (Bratislava: Kalligram, 2014). Dušou „triptichu“ je Edita Príhodová, ktorá publikáciou *Spievam, lebo milujem. Život a dielo Janka Silana* (2020) uzatvára dlhoročný silanovský výskum. V knihe vystupuje z doterajšej roly editorky a ponúka vlastné vnímanie Silanovej poézie a jej bohatého historického, kultúrneho a literárneho kontextu. Kniha súčasne vstupuje do diskusie s literárnovedným čítaním básnika (najmä) z deväťdesiatych rokov 20. storočia, spájaným s rehabilitačným procesom proskribovaných autorov z čias komunizmu. Ako uvádza autorka, monografia má ambíciu „rozvinúť postrehy, doplniť a spresniť opis a charakteristiku Silanovej poetiky“, ale tiež „vykoreniť málo výpovedné klišéovité tvrdenia“ (s. 10), v čom vidím narážku na časté zamieňanie (predovšetkým v eufórii raných ponovembrových rokov) literárnych hodnôt kultúrnymi hodnotami. Hoci sama vo výsledku ponúka príťažlivý obraz kľúčovej postavy slovenskej katolíckej moderny, dospieva k nemu presvedčivou interpretáciou, nie povrchnou a tendenčnou laudáciou.

Centrálnou témou monografie E. Príhodovej je dielo básnika, prozaika a kňaza Janka

Silana (1914 – 1984), rámcované životným časom umelca. Biografické relácie, na ktoré názov tiež odkazuje, sa stávajú dôležitým, nie však nosným aspektom monografie – autorka ich rozkrýva do tej miery, do akej sa prelínajú so Silanovou tvorbou a prispievajú k jej hlbšiemu poznaniu. V tomto nastavení získava čitateľ napríklad podstatne viac informácií o básnikových priateľoch z okruhu umeleckého zoskupenia Piráti krásy či vydavateľstva Verbum (autorka venuje obom témam rozsiahle podkapitoly), ako o jeho súrodencoch, pastoračnej činnosti či okolnostiach biologickej smrti. Literárna situácia, nielen biografický kontext, sa wpisuje aj do názvov viacerých zo siedmich kapitol knihy: *I. Juvenilie a Kuvici (1932 – 1936)*, *II. Lyrika bohoslovca (1936 – 1941)*, *III. Lyrika kňaza (1943 – 1945)*, *IV. Verbumista Janko Silan (1946 – 1949)*, *V. Básnik vo vnútornom exile*, *VI. Čas zmarených nádejí (1966 – 1984)*, *VII. Literárne oživenie básnika po roku 1989*. Možno povedať, že Silanovo dielo ako centrálny úbežník Príhodovej rekonštrukcie má v knihe svoj vlastný príbeh, osobitú biografiiu s hlavnými a vedľajšími protagonistami, digresiami, krízami i peripetiami. Hoci ide o text vedeckého zamerania, jeho naratívny pôdorys a prístupný jazyk dokážu nielen informovať, ale i zaujať a udržať čitateľskú pozornosť.

Skladanie Silanovho umeleckého portrétu prebieha chronologicky. Autorka prvýkrát zo-

radila na časovú os podľa obdobia vznikania diel básnikove prvotiny, publikovaných i nepublikovaných tvorbu, ktorá predstavuje značný diel Silanovej produkcie – časť z nej nepublikoval z osobných dôvodov (ľúbostná lyrika, marginálne zápisy – básnikovo privatissimum), časť pre politické príčiny (umĺčanie po roku 1948 a opätovne, s krátkym návratom v šesťdesiatych rokoch, po roku 1969). E. Príhodová tvorbu skompletizovala (nové texty sprístupnila už v *Básnickom diele Janka Silana*, 2014, hoci s poznámkou, že v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine stále zostáva časť tvorby v rukopisoch) a reflektovala i viaceré nepublikované básne a Silanove literárne denníky.

Zoradenie na časovú os umožňuje vnímať texty v príbuzenstve, ale aj vo vnútornej dynamike. Príkladom môže byť súbežná existencia dvoch línií: prvú charakterizuje prehľbovanie duchovného života Silanovho subjektu (čo možno vnímať ako odraz jeho štúdia v seminári) a zotrúvanie v rámci biblickej obraznosti (zbierka *Rebrík do neba*, 1939); v druhej ide o vyrovnávanie sa mladého bohoslovca s ľúbostným vzplanutím (*Sonety májové*, 1939 – 1940), so smrťou matky (*Slávme to spoločne*, 1941) a tiež o jeho otváranie sa podnetom z tvorby R. M. Rilkeho či J. Smreka. Analogické pulzovanie rozkrýva i reflexia paralelne vznikajúcej tvorby vo vnútornom disente – z Príhodovej čítania vystupuje nielen známejšia tvár J. Silana ako obeť komunistických represii a spoločenského vzdoru (*Katolícke piesne z Važca*, 1947 – 1984; *Dom opustenosti*, 1970), ale tiež privátna linka básnikovho písania s viacerými presvedčivými poetickými riešeniami (minimalizmus, humor, irónia, necenzurovaná spontánnosť) i hodnotovými postojmi (akceptovanie všednosti, deficitnosti života, opora v ľudských vzťahoch) v rukopisných zošitoch (*V zakliatej krajine*, 1949 – 1958; *Lyrické denníky*, 1958 – 1980; *Odchádzat' s úsmevom*, 1958 – 1981) či v publikovanej zbierke *Oslnenie* (1969). Autorka monografie dospieva k názoru, že vrcholy Silanovej tvorby sa rodili skôr v atmosfére vnútornej slobody, v rytme prirodzeného básnikovho vývinu (*Slávme to spoločne*, 1941; *Piesne z Javoriny*, 1943; *Piesne*

zo *Ždiaru*, 1947), ako v situácii, ktorá naňho pôsobila zvonku (vojna, vznik Slovenskej republiky, komunistický útlak) a stavala ho do čiastočne vynútenej pozície komunitného hlasu.

Jednotlivé kapitoly majú opakujúcu sa štruktúru – spoločensko-biografický kontext, poetika zbierky/zbierok, interpretačné postrehy smerom ku kľúčovým textom/kvalitatívnym vrcholom Silanovej tvorby, čo prispieva k budovaniu informatívnej bázy a kontextových súvislostí. V rámci každej kapitoly sú však i premenlivé pohľady do mikroštruktúry textov a Silanovej poetiky – na tejto úrovni je autorkin prístup dynamický, podriaďujúci sa povahe výstupov, vždy teda s možným momentom prekvapenia. Úvahy smerujú raz k žánrovým kontextom (pieseň, žalm, sonet, exemplum), inokedy k využitiu podnetov z dobových poetík (moderna, symbolizmus, lyrika všedného dňa), k premene motívov (napr. od slepých očí v zbierke *Kuvici* k roztrúženému zraku v zbierke *Rebrík do neba*, s. 49-50; od oslavy smrti v zbierke *Slávme to spoločne* k oslave života v zbierke *Piesne z Javoriny*, s. 107), k analýze zvukovosti (najmä rýmu), k mapovaniu literárnokritických ohlasov, nezverejnenej korešpondencie z literárneho archívu (P. G. Hlbina, V. Beniak, L. Novomeský, J. Deml, M. Trávníček, B. Prokšová a iní), lektorským posudkom (*Dom opustenosti*, s. 242), k intertextovým vplyvom či intratextovým súvislostiam s predchádzajúcou Silanovou tvorbou. Kompozičná štruktúra knihy tak umožňuje nestratiť vývinovú niť, ale ani neredukuje bohaté možnosti a korelácie singulárnej básne či zbierky.

Janko Silan je v monografii zobrazovaný cez paradigmu básnika-kňaza. Toto nastavenie upriamuje čitateľa predovšetkým na spirituálny rozmer jeho tvorby, autorkou však uchopený v nových a komplexnejších súvislostiach. Dôležitým rozmerom knihy je, že v širšom výskumnom poli reflektuje E. Príhodová i dobovú (principiálne však dodnes aktuálnu) vnútornú pulzáciu cirkevného života, ktorého bol Silan ako kňaz bytostnou súčasťou. Pojmami Martina C. Putnu uvažuje o tenziách medzi tzv. katolíckym reformizmom a katolíckou reštauráciou

(s. 41), ktoré charakterizujú odlišný vnútrocirkvny prístup k sekularizovanej spoločnosti. Kým reformizmus usiluje o konštruktívny konsenzus, otvorenosť a spoluprácu, reštaurácia zaujíma obranno-útočnú pozíciu a podporuje náboženský utilitarizmus. Autorka sústredene sleduje Silanovu formáciu v ľudsky, intelektuálne a kultúrne prajnom ovzduší (rodinné zázemie/matka; štúdium na gymnáziu v Nitre/študentský literárny spolok; Bohoslovecký seminár v Spišskej Kapitule/pokrokoví profesori L. Hanus, F. Skyčák, J. Špirko, priatelia „Piráti krásy“; spolupráca s časopismi *Obroda* a *Verbum*; celoživotný záujem o českú kultúru a podpora z tohto prostredia; myšlienkové ukotvenie vo filozofickom novotomizme a v personalizme; participácia na protikomunistickom disente, odmietanie spolupracovať s kolaborujúcim krídlom povojnovej cirkvi), napojenom na myšlienky reformizmu a teológie stvorenia/vtelenia, ktoré vytvorili ideový základ objavujúci sa tiež v mnohých variáciách Silanovej lyriky.

Vývin Silanovej tvorby od náboženskej explicitnosti, rituálnosti či spirituálnej objektívnosti (juvenílie; *Rebrík do neba*, 1939; *Kým nebudeme doma*, 1943) k problémovo ladenej spirituálnej téme založenej na odmietaní redukcionistických stereotypov (integrovanie zmyslového a telesného do duchovného života, emocionálna synkretickosť, prírodná spiritualita), vrátane tendovania k výrazovému minimalizmu, modernej piesňovosti a univerzalizácii skúsenosti, hodnotí E. Príhodová ako kvalitatívne vzostupnú líniu básnikovej tvorby vrcholiacu v zbierkach *Piesne z Javoriny* (1943) a *Piesne zo Ždiaru* (1947), prerušenu politickými zmenami koncom štyridsiatych rokov (*Úbohá duša na zemi*, 1948) a následným umlčaním básnika.

V intertextovom rozmere E. Príhodová zvlášť upriamuje pozornosť na sekulárne impulzy Silanovej tvorby (J. Král, O. Březina, R. M. Rilke, J. Smrek, L. Novomeský), odkazujúce na básnikovu kultúrnu otvorenosť a citlivosť na primárne estetické rozmery textu. Z rovnakej pozície sa autorka neraz stavia konfrontačne voči ponovembrovému čítaniu J. Silana najmä zostavovateľom jeho *Súborného diela 1 – 8* (1995

– 1998) Júliusom Paštekom, ktorý pomerne hranične odlišoval Silanov ľudský a kňazský svet, redukujúc z neho napr. ľúbostné či emocionálne synkretické témy (s. 82), vyzdvihujúc i „odhmotnené duchovno“ a teologickú abstraktnosť (s. 154). Autorka, naopak, vníma zdôraznený náboženský princíp v zbierke *Úbohá duša na zemi* a v niektorých dielach priechkovej tvorby ako reakciu „na absolutizáciu hmoty a protináboženskú propagandu“ s presvedčením, že Silanov „nehatený vnútorný vývin, keby doň nezasiahli vonkajšie rušivé či brzdiace zásahy“, by „smeroval k inej spirituálnej syntéze“ (s. 157).

E. Príhodová v monografii zvlášť pozorne nasvecuje i „ženskú linku“ Silanových básní, poukazujúc na jej trvalú prítomnosť, hodnotovosť i motívickú a poetickú premenlivosť. V mnohých textoch zbierky *Piesne z Javoriny* upriamuje pozornosť na ich mužsko-ženskú modalitu (s. 115-116) či antropomorfizáciu ženského prvku, ktorý vstupuje do relácie s mužským lyrickým subjektom (rieka Bielka, Nádej). K postave matky tenduje Silan v časti *Perly* v zbierke *Rebrík do neba* a monotematicky v skladbe *Slávme to spoločne*. Ľúbostné básne nachádza E. Príhodová už v juveníliách, v syntetickej podobe v zbierke *Sonety májové*, neskôr v básňach vnútorného exilu (*Lyrické denníky*, cyklus *Polámané struny strún*, *Elégia za milou*, dva pomerne ucelené rukopisné zošity s predhovorom k žene z päťdesiatych a zo šesťdesiatych rokov). Žena vystupuje u básnika-kňaza ako trubadúrska múza, ale aj obraz sebatpotvrdzovania, ľudskej schopnosti milovať (zvlášť v čase spoločenskej marginalizácie), pričom rozmer pozemskej lásky, odkazujúc na Silanovu neredukovateľnú ľudskosť (s. 208), vždy integračne transcenduje k Bohu.

Zo širšieho ako literárneho uhla pohľadu vieme z monografie vyťažiť i bohatý materiál reflektujúci Silanovo kultúrne angažovanie sa – jeho pôsobenie v časopise *Verbum*, editorskú činnosť v edícii LUX, účinkovanie v štruktúrach podzemnej cirkvi (Orientácie) a podobne. Predpokladám, že kniha dokáže osloviť pestrú čitateľskú komunitu nielen so záujmom o poéziu, ale aj o históriu a kultúru moderného Slovenska.

Ako autorka vystupuje Edita Prihodová v knihe historicky presvedčivo a interpretačne suverénne, nie však okázalo. Nestráha na seba pozornosť, nezahľuje knihu všetkými predtým časopisecky alebo v zborníkoch publikovanými analýzami, naopak, záleží jej na tom, aby dala hlas aj iným relevantným interpretom Silanovho diela – od básnikových súčasníkov (P. Oliva, J. E. Bor, M. Šprinc, J. Sedlák, V. Mihálik, M. Chorváth) cez ohlasy v šesťdesiatych rokoch (C. Kraus, J. K. Šmálov, V. Kon-

drót, T. Winkler, A. Bagin, P. Štilicha), vedcom znovuobjavujúcim básnika v ponovembrovej kultúre (J. Pašteka, J. Zambor, M. Bátorová, V. Kovalčík, J. Melichar) až po súčasných bádateľov (M. Javorková, J. Gavura, J. Juhásová). Aj týmto gestom naznačuje, že význam Silanovho diela neslabne, opätovne si nachádza cestu k recipientom, nadobúda črtu nadčasovej hodnoty a zaraďuje autora ako jedného z mála predstaviteľov katolíckej modernej do zlatého fondu modernej slovenskej lyriky.

doc. Mgr. Jana Juhásová, PhD.
**Katedra slovenského jazyka
a literatúry**
**Filozofická fakulta Katolíckej
univerzity**
Hrabovská cesta 1
034 01 Ružomberok
Slovenská republika
E-mail: jana.juhasovaksjl@ku.sk